

«WALK AWAY!»
VAGABONDEN SOM MODERNITETSKRITISK FIGURATION HOS KNUT
HAMSUN

Henk van der Liet

Sammenfatning

I maj 1929 blev der afviklet et internationalt 'Landstrygerstævne' (Vagabundentreffen) i Stuttgart hvor Nobelpristageren Knut Hamsun, sammen med andre kendte forfattere var inviteret. Hamsun meldte afbud til arrangørerne men han kvitterede venligt for invitationen med en hilsen til forsamlingen. Hændelsen viser for det første hvor stort et navn Hamsun var i mellemkrigstidens anarkist- og kommunistkredse og for det andet, at han havde sympati for vagabonderne. Allerede i sine tidligste artikler og essays fra 1880'erne havde Hamsun beskæftiget sig med mobile, socialt udsatte individer, specielt i de år hvor han selv turede rundt i USA. Også i resten af Hamsuns forfatterskab er der mange omstrefjende, rodløse eksistenser, bl.a. i Sult (1890), i den såkaldte Augusttrilogi (1927-1933) og i sin sidste, selvbiografiske hybridbog Paa gjengrodede Stier fra 1949. I nærværende bidrag undersøges hvordan vagabonden fungerer som vehikel for Hamsuns modernitetskritik i en række punktnedslag i forfatterskabet. Der tages udgangspunkt i tre faser der er knyttet til tre forskellige tekstgenrer i Hamsuns omfattende produktion: først hans tidlige erindringsessays fra USA i 1880'erne, derefter fokuseres der på to romaner i den såkaldte Augusttrilogi midt i forfatterskabet, og der sluttes af med Paa gjengrodede Stier.

Abstract

In May 1929, an international 'Convention of Vagabonds' (Vagabundentreffen) was held in the German city of Stuttgart. Along with a number of other well-known authors, one of the invited literati was the Norwegian Nobel laureate Knut Hamsun. Hamsun did not show up, but he kindly acknowledged the invitation with a greeting to the organizers and the flamboyant collection of attendees. This incident shows, firstly, how big a name Hamsun was in anarchist and communist circles in the interwar period, as they had invited him and, secondly, that he must have been sympathetic to vagabondism, which in the light of the subsequent development in Hamsun's political stance is quite remarkable. Already in his earliest articles and essays from the 1880s, Hamsun had dealt with mobile, socially disadvantaged individuals, especially in the years when he himself lived in the United States. In Hamsun's entire oeuvre, wanderers, travelers, hobo's and 'rootless' people can be found everywhere, e.g. in Sult (Hunger) (1890), in the so-called 'August trilogy' (1927-1933) and in his last work, the autobiographical hybrid Paa gjengrodede Stier (On Overgrown Paths) from 1949, just to mention a few. This article examines how the figure of the vagabond functions as a vehicle for Hamsun's critique of modernity in various texts from different phases in Hamsun's authorship. The point of departure is one of his early memoir essays from the 1880s, the focus then shifts to the first two novels in the August trilogy – at the core of Hamsun's authorship – and finally his last book, the autobiographical On Overgrown Paths is discussed.

Nøgleord

Knut Hamsun, vagabonder, Vagabundentreffen, mobilitet, migration, Amerika, modernitetskritik, Landstrykere, August, Paa gjengrodede Stier.

Digterne er ikke efter sin Oprindelse
en bosat og skattebetalende Stand,
de er Vagabondsjæle er de,
i Slægt med Lirekassemænd.
Knut Hamsun i foredraget «Digterliv» (1891)¹

I maj 1929 blev der holdt en international konference i Stuttgart i Tyskland, hvor Nobelpristageren Knut Hamsun, sammen med andre kendte forfattere – såsom russeren Maxim Gorkij, amerikanerne Sinclair Lewis og (måske) Jack London – var inviteret.² Så vidt vides deltog ingen af disse forfattere i dette første internationale 'Landstrygerstævne' (*Vagabundenkongress*). Lewis og Hamsun kvitterede i hvert fald venligt for invitationen og meldte afbud til arrangørerne, Hamsun ved at sende sit visitkort til forsamlingen og Lewis et telegram.³ Konferencen varede i tre dage (d. 21.- 23. maj) og cirka 300 personer deltog i forskellige arrangementer under mødet, der udover nysgerrige borgere, kunstnere og politikere, tiltrak en broget forsamling med repræsentanter for tidens alternative bevægelser, ideologiske reformister og fritænkere, tilsat en portion 'ægte' vagabonder, dvs. hjemløse, håndværkere 'på valsen' og landevejsriddere af en eller anden art.⁴ Ifølge

---

¹ Hamsun, Knut: «[Digterliv]», i *Edda*, nr. 2/90: 113. Her citeret efter Dingstad, Ståle. 2003. *Hamsuns strategier. Realisme, humor og kynisme*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag 51. Dingstad gør desuden opmærksom på tekstens proveniens, på side 49, fodnote 56.

² Maxim Gorkij (1868-1936) var hele livet igennem en stor beundrer af Hamsuns forfatterskab, jf.: Ferguson, Robert. 1987. *Enigma. The Life of Knut Hamsun*. New York: Farrar, Straus and Girrouz, 300 og Rem, Tore. 2014. *Knut Hamsun. Reisen til Hitler*. Oslo: Cappelen Damm 79. Amerikaneren Sinclair Lewis (1885-1951) var kendt for sit samfundskritiske forfatterskab, med romaner som *Main Street* (1920) og *Babbitt* (1922). Lewis var den første amerikanske forfatter der i 1930 modtog den litterære Nobelpris. Om Jack London rent faktisk blev inviteret er fortsat uklart; se herom bl.a.: Spicker, Friedemann. 1976. *Deutsche Wanderer-, Vagabunden- und Vagantenlyrik in den Jahren 1910-1933: Wege zum Heil, Straßen der Flucht*. Berlin: De Gruyter 161. Jf. også: Chruxin, Christian; Karin Kerner & Klaus Trappmann. 1982. *Wohnsitz Nirgendwo. Vom Leben und Überleben auf der Strasse*. Berlin: Frölich & Kaufmann 214; Trappmann, Klaus. 1980. *Landstrasse, Kunden, Vagabunden*. Berlin: Gerhardt Verlag 85.

³ Chruxin e.a. 1982, 215.

⁴ I konferencen i Stuttgart i 1929 deltog også enkelte billedkunstnere hvoriblandt Hans Tombrock (1895-1966), der fik sin debut på en avantgardistisk kunstudstilling med fokus på vagabond-temaet der løb af stablen under konferencen. Under anden verdenskrig var Tombrock i eksil i Sverige. Jf.: Trappmann 1980, 143-147; 156-160; 75-176; 236-250. Heldigvis findes der en del dokumentation vedrørende konferencen i form af avisartikler, flyveblade, fotografier og den lokale politimesters rapport om mødet. Jf. bl.a.: Fährnders, Walter & Henning Zimpel (red.). 2009. *Die Epoche der Vagabunden. Texte und Bilder 1900-1945*. Essen: Klartext 207-212. Jf.: Gotaas, Thor. 2001. *På loffen. Landstrykere og vagabonder langs norske landeveier*. Oslo: Spartacus forlag 173. Begreberne 'vagabond' og det engelske 'tramp' bruges i denne artikel som synonyme og betegner omstrejfende individer uden faste familie- eller arbejdsmæssige forhold eller fast bopæl, oftest af hankøn. Se også: Cresswell, Tim. 2013. *The Tramp in America*. London: Reaktion books 48-86.

den norske 'vagabond-biograf' Thor Gotaas bragte det norske ugeblad «Hjemmet» en reportage fra kongressen med følgende karakteristik af deltagerne:⁵

Det var en broket forsamling. [...] Oldinger som i et par menneskealdre havde levet på landeveien med ansikter som garvet lær. Romantiske ynglinger med svermeriske øyne og bylter på ryggen. Energiske Wandervögel med knebukser og bare ben. [...] Det var samfunshatere med magre fanatiske ansikter, naturapostler av messiasstypen med skjegg og langt hår, spottere med godmodige trekk og sørgmodige øyne, mørke eremittfremtoninger som aldri åpnet munnen. (Gotaas 2001, 173)

Det spørgsmål som jeg har været optaget af er, hvordan det kunne lade sig gøre, at arrangørerne af dette 'Landstrygerstævne' fandt på, at invitere den verdensberømte forfatter Knut Hamsun, der ni år forinden fik tildelt den litterære Nobelpris og som allerede på daværende tidspunkt ikke var kendt for at sidde inde med et særligt progressivt samfunds- og menneskesyn.⁶ Det faktum, at han blev inviteret, viser imidlertid hvor stort et forfatternavn Hamsun trods alt var i mellemkrigstidens anarkist- og kommunistkredse, og at hans forfatterskab blev opfattet som en hyldest til netop vagabonderne og deres alternative, mobile og samfundskritiske levevis.

I dette bidrag vil jeg gerne forsøgsvis prøve, at optrælle to aspekter. Først vil jeg se nærmere på vagabonden som litterært motiv – eller snarere som figuration, som jeg i kølvandet på Atle Kittang foretrækker at kalde fænomenet⁷ – i Hamsuns forfatterskab. Og mit andet ærinde er, at vise hvordan vagabonden fungerer som vehikel for Hamsuns modernitetskritik i et begrænset antal punktnedslag i forfatterskabet. Dette udpluk kan på ingen måde gøre krav på fuldstændighed, og tanken er at jeg foretager tre 'prøveboringer' i tre faser og tre forskellige tekstgenrer i Hamsuns omfattende produktion: først hans tidlige erindringsessays fra USA i 1880'erne, hvorefter jeg fortsætter med at se på den såkaldte Augusttrilogi (1927-1933) midt i forfatterskabet – specielt *Landstrykere* (1927) og *August* (1930) – for at slutte af med hans sidste, selvbiografiske hybridbog *Paa gjengrodde Stier* fra 1949, som jeg opfatter som en videreførelse af den klassiske

---

⁵ Gotaas anslår deltagertallet til ca. 600, som forekommer mig, med henblik på andre kilder, at være ret optimistisk. Henvisningen til det norske ugeblad «Hjemmet» nævnes desværre ikke i bogens udførlige bibliografi og citatet lod sig derfor ikke verificere. Jf.: Gotaas 2001, 173.

⁶ Man kunne den gang nok ikke forudse at Hamsun ville blive nazi-sympatisør, dertil er hans ideologiske position(er) på daværende tidspunkt for sammensat. Jf.: Kittang, Atle. 1990. «Knut Hamsuns «Digterliv», i *Edda*, nr. 2/90: 106. At han senere bekendte kulør står fast. Den omstændighed, at det netop var nationalsocialismen der var med til at undertrykke og afvikle en række folkelige mobile kulturer, som specielt gik ud over omrejsende Roma, Sinti men også rejsende håndværkere og småhandlere over hele Europa, er et nærmest kynisk historisk faktum, da Hamsun jo både var dybt fascineret af denne mobile livsstil og af dens dødsfjende, nazismen. Dingstad 2003, 295 hævder i denne sammenhæng: "Intet av det som står i Hamsuns romaner kvalifiserer for betegnelsen nazist på Hamsun. Hamsuns nazisme kan alene tilskrives den støtten han ga Hitler og nazistenes regime, og den ga han ikke i romans form." Se for grundige behandlinger af Hamsuns nazisme bl.a.: Rem, Tore. 2014. *Knut Hamsun. Reisen til Hitler*. Oslo: Cappelen Damm; Sjølyst-Jackson, Peter. 2010. *Troubling Legacies. Migration, Modernism and Fascism in the Case of Knut Hamsun*. London & New York: Continuum 115-134.

⁷ Se for en nærmere diskussion af begrebet: Rolshoven, Johanna. 2012: «Vagabondage: eine Denkfigur?». I *Das Figurativ der Vagabondage. Kulturanalysen mobiler Lebensweisen*. Rolshoven, Johanna; Maria Maierhofer (red.). Bielefeld: transcript Verlag 25-26. Se også: Kittang, Atle. 1996 (1984). *Luft, vind, ingenting. Hamsuns desillusjonsromanar frå Sult til Ringen* sluttet. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag 28.

consolatio-genre.⁸ Altså tre faser i Hamsuns store karriere og tre genrer (essay, roman, selvbiografisk apologi) hvor vagabondismen er en central ingrediens.

Ill. 1: Aktivisten Gregor Gog (1891-1945) under åbningstalen på den internationale Vagabond-konference Stuttgart 1929. Foto: Getty Images.

Når man gennemgår Hamsuns forfatterskab bliver man hurtigt klar over, at det vrimler med omstørfende, 'rodløse' romanpersoner. Kendte eksempler er den unavngivne hovedperson i romanen *Sult* (1890), Glahn fra *Pan* (1894), Geissler fra *Markens Grøde* (1917) August og Edevard i Augusttrilogien, der omfatter *Landstrykere*, *August* og *Men Livet lever* (1933). Herudover betegnes romanerne *Under Høststjernen* (1906), *En Vandrers spiller med Sordin* (1909) og *Den siste Glede* (1912) i forskningstraditionen gerne som 'vandrertilogien'.⁹ Det korte af det lange er, at stort set i hvert eneste af Hamsuns skønlitterære værker, spiller vagabonder af en eller anden art en central rolle. Derfor er det desto mere iøjnefaldende, at der – så vidt mig bekendt – endnu ikke er foretaget en mere omfattende undersøgelse af betydningen af dette motiv i Hamsuns

⁸ I den litteraturvidenskabelige polemik omkring bogens genretilhørsforhold, holder jeg med Henning Wærps rummelige tekstforståelse og læsestrategi, der gør at han læser *Paa gjengrodde Stier* "som et stykke diktning og som en selvrefleksjon". Wærp, Henning Howlid. 2018. «*Hele livet en vandrers i naturen*». Økokritiske lesninger i Knut Hamsuns forfatterskab. Stamsund: Orkana Akademisk 276. I forbindelse med *consolatio*-genren tænker jeg specielt på den romerske filosof Boethius' (ca. 480-524/525 e.Kr.) *De Consolatione Philosophiae* (ca. 524 e.Kr.), en tekst der blev til under Boethius' fangenskab, da han blev beskyldt for forræderi mod kong Theoderik den Store og som endte med hans henrettelse. Ligesom Hamsuns *Paa gjengrodde Stier* er Boethius' bog en genrehybrid der blev til under begrænset bevægelsesfrihed. Jf. Brian Keenans forord (1998) til V.E. Watt's oversættelse (1969) af Boethius. *The Consolation of Philosophy*. London: The Folio Society 24. Jeg takker en af mine studerende, Elianne Bruin, for at have gjort mig opmærksom på slægtskabet.

⁹ Distinktionen mellem betegnelserne 'vandrertilogien' og 'August-trilogien' bunder i at den første gruppe er samtidsromaner, mens bøgerne omkring romanpersonen Augusts livsløb foregår i en nær fortid. Jf.: Dingstad, Ståle; Thorstein Norheim og Ellen Rees (red.). 2014. *Kultur møter i nordisk samtidslitteratur. Festskrift til Per Thomas Andersen*, Oslo: Novus 12-13. Se for en nærmere diskussion Wærp 2018, 156. Endvidere peger Harald S. Næss 1969 i *Knut Hamsun og Amerika*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag 209; 233; 242f på det litterære slægtskab med Mark Twain (1835-1910), hvis forfatterskab Hamsun var fortrolig med.

samlede forfatterskab. Her vil jeg dog blot forsøge at få et første skønsomt indtryk af vagabondens betydning som litterær figur og vehikel, via enkelte punknedslag i de tre nævnte teksttyper og faser i Hamsuns oeuvre.

Grunden til at jeg lægger ud med at diskutere et af Hamsuns tidlige erindrings-essays er, at de tager udgangspunkt i hans konkrete oplevelser som vagabond i de år han som ung forfatter spire turede rundt i USA. Jeg vil derefter også kort berøre hans kritiske essaysamling *Fra det moderne Amerikas Aandsliv* (1889) hvorefter jeg fortsætter med romanerne *Landstrykere* og *August*, for at afprøve hypotesen om, at netop vagabonden er det centrale talerør for Hamsuns – tvetydige – modernitetskritiske position. Til sidst vil jeg kort berøre *Paa gjengrodde Stier*, der afslutter forfatterskabet med at genoplive minder fra USA i form af en sidste hilsen til netop vagabonderne. Således begynder og slutter Hamsuns digterkarriere, som også Hamsunforskeren Harald S. Næss har slået fast, ”med hans beskrivelse av inntrykk fra den nye verden”.¹⁰

Fra Staterne

Allerede i sine tidligste avisartikler, essays og fortællinger fra 1880’erne, har Hamsun beskæftiget sig med omrejsende, tit hjemløse individer, folk som vi i dag ville karakterisere som vagabonder, omflakkende, tit socialt udsatte og marginaliserede eksistenser. Specielt i de cirka fire år hvor Hamsun var i USA, blev han for alvor konfronteret med folk som blev kaldt *hobos* og *tramps*.¹¹ Hamsuns livslange fascination og sympati for denne underklasse har utvivlsomt at gøre med, at han selv i sine unge år – også i Norge – havde haft en omflakkende, vagabonderende tilværelse.¹² Interessen for denne specifikke samfundsgruppe flugter i øvrigt også med Jacob Riis’ fotoreportager fra New Yorks slumkvarterer, der til dels blev lavet i det tidsrum, da Hamsun opholdt sig i USA.¹³

Indvandrerer Knud Pedersen, der senere ændrede sit efternavn til Hamsund og til sidst til Hamsun, opholdt sig første gang i USA i perioden fra januar 1882 til efterår 1884. Hamsun havde håbet på, at han kunne etablere sig som forfatter og foredragsholder blandt norsk-amerikanerne, men i stedet kom han til at arbejde forskellige steder, primært i Wisconsin og Chicago-området, som løsarbejder og altnuligmand. Her ad vejen fik han skrevet et antal artikler og foredrag, oversatte enkelte ting fra engelsk til norsk, men opholdet blev i 1884 afbrudt, da Hamsun blev syg og fejlagtigt fik stillet diagnosen uhelbredelig tuberkulose. Efter hjemrejsen i 1884 kom Hamsun sig dog hurtigt igen og begyndte at offentliggøre artikler og essays i adskillige nordiske blade under overskriften «Fra Amerika».¹⁴

---

¹⁰ Næss 1969, 93. Dette passer ikke helt, eftersom bogens sidste to sider forbinder slutningen med tekstens begyndelse, som således bliver en rammefortælling med en cyklisk grundstruktur der starter med ”Året er 1945” og ender med ”St. Hans 1948. I dag har Høiesteret dømt, og jeg ender min Skrivning” Hamsun, Knut. 1957/1949. *Paa gjengrodde Stier*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag 5 og 140. Med lidt god vilje kan man vel fastholde, at det sidste erindringsfragment handler om årene i Amerika.

¹¹ Se for en diskussion af begreberne *hobo* og *tramp*: Cresswell 2013, 48-55.

¹² Wærp 2018, 245.

¹³ Jacob Riis. 1890. *How the Other Half Lives. Studies among the Tenements of New York*. Senere opstod der i øvrigt også videnskabelig interesse for vagabonden som fænomen, hvilket bl.a. mundede ud i den såkaldte Chicago Skole inden for sociologien. Jf.: Anderson, Nels. 1923. *The Hobo. The Sociology of the Homeless Man*. Chicago: University of Chicago Press. Her kunne man også pege på en central skikkelse som Ben L. Reitman (1879-1943), ’The Hobo King’. Jf.: Cresswell 2013, 21; 58-86; 173-181.

¹⁴ Næss 1969, 107 og Current 2003, 7.

Ill. 2: Jacob Riis, 'Five cent a spot'. Beboerne i et tæt pakket hostel i New York. Fra *How the Other Half Lives* 1981. (Gift of Alexander Alland Sr. with additional funds provided by the Lois and Bruce Zenkel Purchase Fund, 1982)

Udlængslen havde stadig ikke lagt sig og allerede to år efter hjemkomsten til Norge, vendte Hamsun i september 1886 i fuld vigør tilbage til staterne. Igen varede opholdet to år, og på ny var han primært i landets nordlige del, hvor de fleste skandinaviske immigranter som bekendt havde slået sig ned. Da han i 1888 for anden gang vendte tilbage til Europa, bosatte Hamsun sig i København, hvor han skrev *Fra det moderne Amerikas Aandsliv*, der indeholder en række reportager og kritiske essays, der fra tid til anden tipper over i det overgearede.¹⁵ Harald Næss slår fast at bogen

ikke *som* helhed tas alvorlig av noen. Ikke desto mindre har boken fremdeles sin berettigelse. Den er Hamsuns morsomste bok, ikke så raffinert i sin humor som andre Hamsun-bøker, men mer overstrømmende; og løssluppen uten å virke plump. (Næss 1969, 144)

Atle Kittang betegner bogen derimod som fyldt med "violent exaggerations" og "wild misunderstandings" (Kittang 2011, 110) ligesom Peter Sjølyst-Jackson, der karakteriserer værket som: "riddled with internal contradictions, shifting standpoints, vaguely

¹⁵ Bogen blev til på bestilling af forlægger Philipsen. Jf.: Næss 1969, 112-114.

undermining autobiographical inscriptions and downright sloppy research”. (Sjølyst-Jackson 2010, 16)

Den tidligste Hamsun-tekst som jeg ønsker at bruge som udgangspunkt her, stammer dog ikke fra *Fra det moderne Amerikas Aandsliv*, men er den selvbiografiske fortælling «Vagabonds Dage», der bunder i Hamsuns personlige erfaringer som *tramp* i USA i 1880'erne. I første omgang udkom fortællingen på dansk i et tidsskrift, men senere samme år blev den – stærk forøget – offentliggjort i bogform og indlemmet i samlingen *Stridende Liv. Skildringer fra Vesten og Østen* (1905).¹⁶ I den udvidede version er «Vagabonds Dage» utvivlsomt tilsat en stor portion fantasi, specielt tju-bang fortællingen om et bankrøveri forekommer opdigtet, men baggrunden og miljøskildringen bunder klart i Hamsuns egne oplevelser i USA.

Betegnelsen *tramp* for en person med en nomadisk eller mobil tilværelse var dengang forholdsvis ny. I 1870'erne var der i USA opstået en frygt for den voksende flok af omflakkende løsgængere og subsistensløse i landet. Den såkaldte ”tramp scare” eller ”tramp evil”, førte også til politiske stramninger og forslag om at begrænse indvandringen. Og denne tendens var med til at kriminalisere vagabondismen i USA, en udvikling der står i skarp kontrast til den amerikanske skabelsesmyte, hvori netop mobiliteten er en central værdi i folks selvforståelse.¹⁷

Frygten for de omstrejfende *tramps*, og angsten for arbejdsstyrkens faglige organisering, førte bl.a. til grove overgreb som Haymarket-skueprocessen i 1886-1887 en række begivenheder som Hamsun oplevede på nært hold og som oprørte ham stærkt.¹⁸ I et centralt kapitel i *Fra det moderne Amerikas Aandsliv* – 'Aandslivets Virkninger' – lægger den unge Hamsun da heller ikke skjul på sin kritik af det amerikanske retsvæsen, samtidig med at han udtrykker sin sympati for anarkisterne.¹⁹ Desuden kobler Hamsun, ligesom mange andre i samtiden, begreberne anarkist og *tramp* sammen, hvilket hænger sammen med den førnævnte kriminalisering af vagabonderne, anarkister og indvandrere som tit blev slået i hartkorn i den amerikanske offentlighed.²⁰ Hamsun vedkender sig i hvert fald så sent som i 1903, denne gang lidt underspillet i en avispolemik, sit positive syn på anarkismen:

Jeg var i Amerika, da Chicago-Anarkisterne blev myrdet af Autoriteterne, og *da var jeg endog Anarkist*. [...] Og det er ikke frit for, at jeg endda hælder lidt til den anarkistiske Theori, skjønt jeg finder den i Praxis mindre og mindre mulig i vort nuværende Samfund. Og heller ikke kan jeg sige, at jeg forstaar alt sammen

¹⁶ Jf.: Larsen, Lars Frode. 1998. *Den unge Hamsun 1859-1888*. Oslo: Schibsteds Forlag 452. Teksten udkom første gang med titlen «Vagabonder» i *Hjemmets Noveller I*, 1904/05: 221-228. Larsen gør opmærksom på at ikke bare titlen på den oprindelige novelle er ændret, men at den også er blevet stærkt udvidet. Jf. også: Ferguson 1987, 52. Senere er den i flere omgange blevet oversat til engelsk og bl.a. optaget i: Current 2003, 91-121 og i: Arestad, Sverre. 1970. «Hamsun and America». I *Norwegian-American Studies*, nr. 24, 1970: 148-192. I øvrigt bruges betegnelsen *tramp* flittigt i «Vagabonds Dage», specielt om 'trampen Jess', jf.: Current 2003, 92ff.

¹⁷ Jf.: Cresswell 2001, 36-38; 50-51.

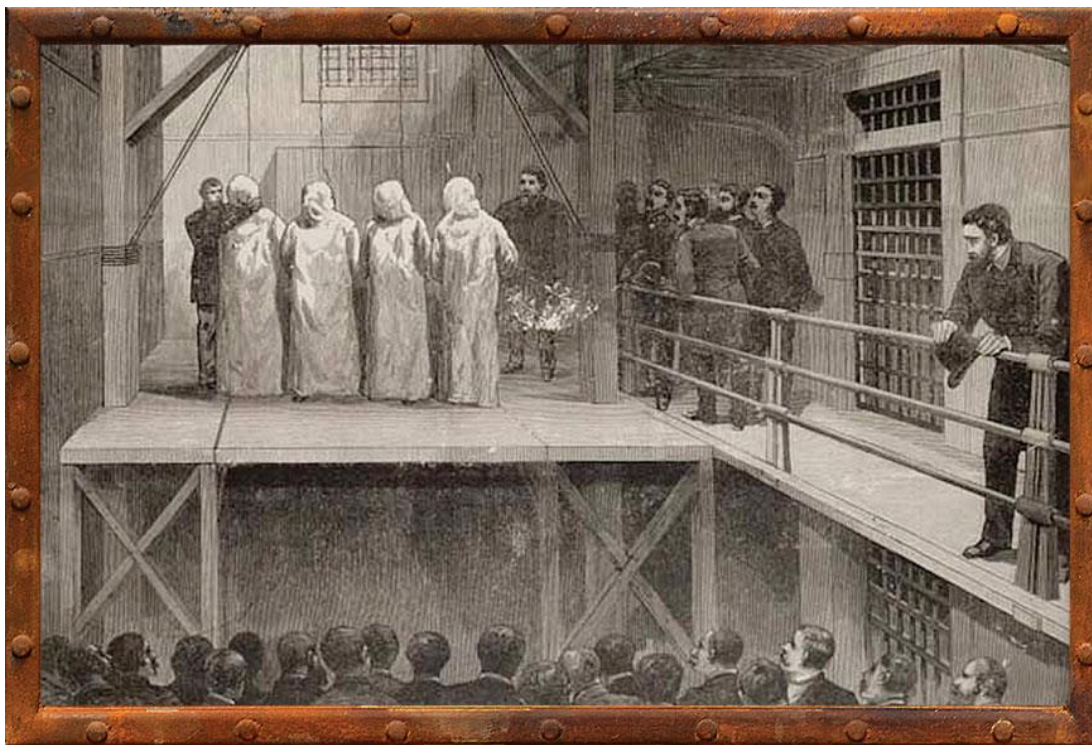
¹⁸ Jf.: Larsen 1998, 458-464. Se for en overskuelig beskrivelse af baggrunden for Haymarket-attentatet og myndighedernes håndtering af sagen: Woodcock, George. 1975. *Anarchism. A History of Libertarian Ideas and Movements*. Harmondsworth: Penguin 436-439.

¹⁹ Næss 1969, 131; Larsen 1998, 455-481.

²⁰ Jf.: Woodcock 1975, 439 og Cresswell, Tim. 1999. «Power and the Politics of Mobility: The Case of Female Tramps and Hobos». I *Transactions of the Institute of British Geographers*, 1999, vol. 24/2: 175-192.

af den. Men noget af den har måske Fremtiden for sig. (Her citeret efter Larsen 1998, 463-464)

Senere, i midten af 1920'erne, da han påbegyndte arbejdet på Augusttrilogien, nedtoner Nobelpristageren sine anarkisme-sympatier kraftigt i en avisartikel, ved at betegne dem som "ungdomssynder" og "barnslige".²¹

Ill. 3: Haymarket-henrettelsen i 1887 som i dag anses for at være et af de mest brutale overgreb mod uskyldige borgere i nyere amerikansk historie. *Billede: Chicago History Museum.*

Fra starten af Hamsuns forfatterskab og hele vejen til alderdomsværket *Paa gjengrodde Stier* findes der imidlertid en direkte forbindelse mellem (de mandlige) hovedpersoners mobilitet – deres iboende trang til at vandre og ikke at slå sig ned for stedse – og deres samfunds- og civilisationskritiske grundholdning. Denne neksus mellem vandring, mobilitet og et radikalt samfunds- og menneskesyn, oplevede Hamsun på nært hold da han boede i USA og hen ad vejen udviklede den sig til et centralt kritisk redskab i forfatterskabet. I modsætning til Henning Howlid Wærp, mener jeg at den omvandrende *tramp* for Hamsun kommer til at repræsentere en asocial men sympatisk størrelse, der betjener sig af mobiliteten som en positiv, samfundsunderminerende aktivitet.²² Jeg holder altså med Zygmunt Baumann, der mener (præcis som Cresswell), at vagabonden "war der Fluch der frühen Moderne, jenes Schreckgespenst, das Herrscher und

²¹ Jf.: Larsen 1998, 471-472.

²² Jf.: Wærp 2018, 162.

Philosophen zu einer Ordnungs- und Gesetzgebungswut anspornte”.²³ Ikke blot i den hamsunske aftapning, men generelt i samtiden, eksisterede der en direkte betydningsmæssig forbindelse mellem vandring som udtryksform for en ”amoralsk” og i bogstavelig forstand grænseoverskridende væremåde, der både fremprovokerende åben repression, samtidig med at den skabte et dynamisk frirum, der muliggjorde en fundamental kritisk position.²⁴

Set fra dette perspektiv opvejes vagabondens sociale marginalisering og udsathed overfor myndigheder og moralryttere af enhver art, af en stor (bevægelses)frihed, både i konkret og i overført forstand. Og det er fra dette ’ståsted’, at vandreren hos Hamsun kritiserer modernitetens udvikling i samtiden. Jeg er enig med Wærp i at ”[i] vandringen ligger det en kulturkritikk” (Wærp 2018, 159), men for Wærp er det dog ikke primært vandreren, eller vagabondens socialhistoriske og kritiske potentiale der står i fokus, men de tolkningsmuligheder som hans mere sansebetonede, økokritiske tilgang muliggør. Ikke desto mindre når både Wærp og jeg frem til omtrent samme konklusion, nemlig at vandringen, vagabondismen – og implicit også datidens anarkisme – hos Hamsun er nært forbundet med hans tolkning af USA som indbegrebet af moderniteten, hvori mobiliteten optræder som *sine qua non*. Det vil sige at mobiliteten som sådan er en forudsætning for såvel moderniteten, som for etableringen af dens kritiske (mod)offentlighed:

Hos Hamsun ligger det et sivilisasjonskritisk prosjekt i vandringen. Med gången lanserer han et alternativt tempo til modernitetens hurtighed, en bevægelse og erfaring som tar alle fem sanser i bruk, og som er knyttet til det å flytte foten ett steg av gangen. (Wærp 2018, 169)

Senere uddyber Wærp denne langsommeligheds tese ved at gøre opmærksom på, at vandringen skifter karakter i løbet af Hamsuns forfatterskab og, at den tilføres nye betydninger i nye kontekster.²⁵ I tilknytning til især nyere tysk forskning omkring vagabondismens historiske og kulturanalytiske dimensioner, foretrækker jeg at opfatte vandringen som en særlig oplevelsesform og en specifik social adfærdsfiguration. Og i stedet for at godtage Hamsuns affærdigelse af sine anarkisme-sympatier som ”ungdomssynder”, ville jeg hellere se dem i lyset af vandringen som dynamisk og kulturkritisk praksis som går som en rød tråd igennem hele forfatterskabet, noget som Wærp også antyder i sin læsning af *Landstrykere* og *August*: ”Knappt noen steder i forfatterskapet bliver forholdet mellom landstryker og fastboende, disharmoni og harmoni, by og land, modernitet og tradisjon så inntrengende behandlet som i de to første landstrykerbøkene.” (Wærp 2018, 247)

---

²³ Zygmunt Baumann. 2007. *Flaneure, Spieler und Touristen. Essays zu postmodernen Lebensformen*. Hamburg 153. Her citeret efter: König, Johann-Günther. 2013. *Zu Fuß. Eine Geschichte des Gehens*. Stuttgart: Reclam 106.

²⁴ Jf. også: König 2013, 102-107. Wærp henviser i denne forbindelse til: Tveito, Finn. 2010. *Det vandrante mennesket*, Novus forlag 184. Jf.: Wærp 2018, 159.

²⁵ Jf.: Wærp 2018, 247. Jf. også: Rolshoven, Johanna; Maria Maierhofer (red.). 2012. *Samt: Fähnders, Walter* (red.). 2007. *Nomadische Existenzen. Vagabondage und Boheme im Literatur und Kultur des 20. Jahrhunderts*. Essen: Klartext.

«Vagabonds Dage»

Sammenkoblingen af Hamsuns omflakkende tilværelse i USA og udviklingen af hans modernitetskritik flugter også med Hamsun-forskeren Harald S. Næss' konstatering, at det der gjorde mest indtryk på Hamsun i USA var:

de «Rakkere og avsporede Eksistenser» han kom til å arbeide sammen med. [...] Ikke på noe sted i Amerika kom Hamsun sammen med en så fargerik forsamling av lykkeriddere, slosskjemper, fantaster og fanatikere, derfor har også dakotasommeren satt så kraftig merke i hans forfatterskap. [...] og personene, som for det meste er irlendere, er ikke uten slektskap med de store vandrere i Hamsuns senere diktning. (Næss 1969, 67-68)

Hvordan Hamsuns møde med denne farverige og fascinerende underklasse af rakkerfolk så ud, får vi i litterær aftapning at vide i «Vagabonds Dage», en jeg-fortælling af en person der hedder Nut – en anglisering af navnet Knut.²⁶

Teksten starter *in medias res*, da et arbejdshold bliver vækket klokken tre om natten, for at komme i gang med høstarbejdet på en farm på ”den endeløse Hvedeprærie” («Vagabonds Dage» 116-117). Det umenneskelige arbejdspress, der mest minder om betingelser i en fangelejr, gør at jeg-fortælleren sammen med en irer og en *tramp* ved navn Jess, stikker af fra farmen for at finde mere humane græsgange. Introduktionen af Jess er iøjnefaldende, idet beskrivelsen ikke kun gør opmærksom på hans omflakkende tilværelse som *tramp*, men også fremhæver hans uegennyttige hjælpsomhed og kammeratskab. Hamsun satte stor pris på netop sidstnævnte positive karaktertræk af den amerikanske livsstil og som han siden også anvendte flittigt i portrætteringen af sine vagabonderende romanpersoner.²⁷

Efter et par dages vandring igennem den gudsforladte prærie støder de tre mænd på en jernbanelinje og de forsøger forgæves at komme ombord på forbipasserende godstog. En fjerde landstryger ved navn Fred støder til, og de følges ad til en farm hvor de bliver hyret indtil hvedehøsten er under tag.

Historien får derefter en romantisk drejning, eftersom Nut og Fred ikke rejser videre efter høstarbejdets afslutning, noget som ægte *tramps* jo burde gøre, men den unge datter i huset, som de begge to har fået et godt øje til, gør at de bliver hængende. Men, som Jess bemærker, den eneste mulighed for rakkerpak som dem for at få pigen er, at ”være borte en Tid og komme tilbage med mange Penge i Lommen.” («Vagabonds Dage» 144) Fra det øjeblik af får penge pludselig stor betydning for jeg-fortælleren. I begyndelsen af teksten var han endnu ligeglad med penge, noget som fremgår da Nut rømmer fra slavearbejdet på den første farm, uden at vente på den løn han har krav på. Men nu, hvor kærligheden spiller ind, er der pludselig kun én ting der overskygger alt andet: ”Fra nu af brændte jeg efter at faa Tag i mange Penge.” («Vagabonds Dage» 144) Pengene bliver

---

²⁶ Navnet er oversat til 'Noot' i den engelske oversættelse, jf.: Current 2003, 92.

²⁷ Prototypen er August, der især i *Landstrykere* fremstilles som indbegreber af hjælpsomhed. Hamsun beskriver trampen Jess som: ”sortsmusket og mager, med smaa og smidige Hænder og Skuldre. Gud ved, han havde kanske havt alle mulige Stillinger og ofret dem igen for at flakke, flakke idelig og leve Trampens tilfældige Liv. [...] Han var en hjælpsom Kamerat: da han i Nat foregav Træthed var det forat faa os til at sove en liden Stund; men selv vaaged han. «Vagabonds Dage» 123. Jf. også: Næss 1969, 171.

krumtappen til at erobre den tilbedte piges kærlighed og det er ikke for meget sagt at kærlighed og penge i hele Hamsuns forfatterskab er et uløseligt forbundne begrebspar.²⁸

Da ikke engang et mislykket bankrøveri skaffer ham de fornødne midler, får jeg-fortælleren – i overensstemmelse med historiens funktionslogik – heller ikke pigen. Og novellen slutter med at Nut afviser det bedsteborgerlige råd som pigens far giver ham, nemlig at han burde holde op med at være en omflakkende *tramp*, og i stedet blive fastboende: ”Du skulde faa dig en Plads hernede i Byen og bli paa denne Kant af Landet.” («Vagabonds Dage» 187) Men i stedet for at følge dette råd, vælger han at forblive *tramp* og fortællingen slutter med den kølige konstatering: ”jeg rejste til Vinfelterne i Californien.” («Vagabonds Dage» 187)

«Vagabonds Dage» indeholder altså konturerne af en del centrale motivkredse i Hamsuns forfatterskab, med landstrygerens – eller *trampens* – mobile eksistensform som udgangspunkt og en uforløst dialektik mellem penge og kærlighed som plotstruktur. En dialektik der gang på gang kuldsejler, idet både pengene og kærligheden viser sig at være flygtige og ustabile størrelser, og hvad det angår knytter denne flygtighed direkte an til et af modernitetens grundprincipper, som bl.a. Stephen Kern indkredser ved hjælp af begrebet *flux*.²⁹ Modernitetens iboende mangel på stabilitet, er ikke blot et af pengeøkonomiens kendetegn i moderniteten, men rammer også forfatteren Hamsuns forhold til sine kvindelige skikkelser der – med en parafrase fra Monika Žagars bog *Knut Hamsun: The Dark Side of Literary Brilliance* – tit får tildelt rollen som syndebukke for modernitetens negative følger.³⁰

Landstrykere og August

Et afgørende kendetegn af Hamsuns vagabonder er, at de på en måde er ’uskyldige’, idet de viser sig at være både udspekulerede og godtroende. Specielt romanpersonen August i *Landstrykere* og *August* mangler kumulativ livserfaring og møder hverdagens udfordringer hver eneste gang fordomsfrit, med optimisme og en lettere naiv grundholdning. Denne disposition gør det muligt for August – gang på gang – at udvikle sig som succesrig iværksætter, hvis projekter dog i det lange løb, ikke fører nogen steder hen. Før alle andre øjner han muligheder og fordi han ikke bærer rundt på fortidens ballast og ikke har nogen form for loyalitetsforhold eller tilknytning til andre – vist med undtagelse af romanpersonerne Edevard og Pauline – kan han få det bedste ud af situationen når mulighederne tilbyder sig. Men succesen skyldes også hans store omstillingsparathed og situationsbestemte snilde: ”Han var lett som selve pengene, som

---

²⁸ Det fremgår også af en scene, hvor Nut og Jess er på en beværtning hvor der optræder et omrejsende orkester og Nut, med en symbolsk og tragikomisk gestus, forærer den kvindelige harpenist penge, da hun har rørt ham med sit spil. Jess tolker hændelsen på følgende måde: ”Jess saa forundret paa mig. Du er forelsket, det er Sagen, sa han.” («Vagabonds Dage» 144).

²⁹ Jf.: Kern, Stephen. 1983. *The Culture of Time and Space 1880-1918*. Cambridge MA: Harvard University Press 25-29. Se også: Berman, Marshall. 1983. *All That is Solid Melts into Air: The Experience of Modernity*. London: Verso.

³⁰ Jf.: Monika Žagar. 2009. *Knut Hamsun. The Dark Side of Literary Brilliance*. Seattle & London: University of Washington Press 51-82.

mekanikken, handelen, industrien og hele udviklingen” (*August* 249).³¹ Men opturen varer aldrig ved og pengene fordufter lige så hurtigt igen, når hans held er opbrugt. På denne måde bider modernitetens optimisme og fremdriftsorientering sig selv i halen og fremskridtet afsløres gang på gang som en pyrrhusejrr.

August er således indbegrebet af Hamsuns rod- og forældeløse moderne vagabond eller *tramp*, ”[e]n vidtfarende ung Mand kom hjem til Bygden, August hette han, en Forældreløs” (*Landstrykere* I, 14) og akkurat manglen på slægtsmæssige forbindelser og fravær af ansvar for andre gør, at han ikke er tyngt af moralske anfægtelser. Hamsun er klart fascineret af denne ’amerikanske’ personlighedstype,³² der er i stand til at benytte sig af pengenes forførende og fortryllende taskespilleri, velvidende at det formentlig ikke varer ved. Og når August får tungen på gлед, forvandler han ved hjælp af en begrebsmæssig kolbøtte, hele den moderne tidsånd til en form for gøgl og skæmt:

August [...] talte ut av sitt fulle bryst, livet, den velsignede komedie, interesserte ham så overmåte, tidsånden var over ham, han kunne ha talt på et torv. De fine overganger kjente han ikke, men han var forfaren i sakene: i produksjon og omsetning, i cirkus og teater, industri, streiker, kongresser og annen internasjonal underholdning. (*August* 288)

Citatet viser klart hvordan den moderne pengeøkonomi sidestilles med underholdning og forlystelser.³³ I en betegnende fortællerrefleksion fremhæves desuden at hele Augusts tilværelse er mærket af denne begrebsmæssige spagat – sideordningen af pengeøkonomien og cirkus – der gør at han ikke er i stand til at skabe noget ’ægte’; alt hvad han frembringer er gold, abstrakt, død: ”Allerede hans første skritt på Poldens jord var merket av sterilitet, en sykdom på kjønnet: han holdt sitt inntog med en skøytelast gold mat, død mat, hermetikk”. (*August* 280)

Hamsun lader vagabonden August altså stå frem som ”et redskap for tidsånden” idet han er præget af ”moderne tid og mekanikk og amerikanisme.” (*August* 353) Således er han både et produkt af samtidens modernitet, og offer for den.³⁴ Noget som også forklarer hans mangel på samvittighed på den ene side og hans uegennyttige hjælpsomhed på den anden. Ifølge Hamsun er det kun kunsten, der kan bryde modernitetens onde kredsløb, idet kunstnerne netop ikke er rodfaste, men ”Vagabondsjele er de, i Slægt med Lirekassemænd”. (Hamsun 1990, 113) Og det er ikke tilfældigt at det netop er to fremmede lirekassemænd der i åbningsscenen af *Landstrykere* ankommer til Polden og fortryller de ludfattige, nøjsomme og godtroende beboere med deres optræden.³⁵ Så tarvelig deres kunst end måtte være, sørger disse fidusmagere for at folk alligevel får et løft og så stor en oplevelse, at ”det var vel ingen som glemte dette Eventyr senere i Livet”. (*Landstrykere* I, 5)

---

³¹ Tim Cresswell er inde på noget tilsvarende i sin analyse af Charlie Chaplins film *The Little Tramp* (1915): ”In a more general sense, the activities of both actual tramps and Chaplin’s comic tramp are examples of the Situationist *detournement*, in which the terrain of the dominant is used to new ends in order to transform a landscape of propriety into something more useful or interesting”, Cresswell 2001, 160-161. Jf. også: Rem 2014, 108.

³² Jf.: Næss 1969, 169.

³³ Jf.: Dingstad 2003, 51; 79-81.

³⁴ Jf. også: Rem 2014, 49.

³⁵ Jf. også: Kittang 1996 (1984), 295-296.

Ill. 4: Lirekassemand og kone i New York i 1880'erne. Foto: Alice Austen (1866-1952). Museum of the City of New York.

Som Øystein Rotttem har bemærket er der i *Landstrykere* og *August* tale om to typer landstrygere, den ene er emigranterne og den anden er de planløst omflakkende og rastløse vagabonder, repræsenteret af August og Edevard.³⁶ Det er primært emigranterne, dem der er havnet nederst i samfundshierarkiet vi træffer i «Vagabonds Dage». Men i *Landstrykere* og *August* er det August og Edevard, de to omstrefjende bedrageriske løgnhalse det hele handler om og deres væremåde defineres i forhold til de bofaste:

De bofastes plass i verket er bestemt av hvilken betydning de har for landstrykerne. De representerer de statiske verdiene som hovedpersonene bryter med eller griper regulerende inn i. Landstrykerne står for *bevegelsen, eksperimenteringen, oppbruddet, det nye.* (Rotttem 1978, 27)

Det avgjørende er, at manglende stabilitet i det hamsunske univers ikke er et svaghedstegn, men et symptom på to grunnleggende modstridende behov ”mellom en trang til å opprettholde, eventuelt gjenopprette, en stabil og trygg tilstand på den ene side og en drift mot å gi seg det nye og ukjente i vold på den annen.” (Rotttem 2002, 210)

³⁶ Jf. Rotttem, Øystein. 1978. *Knut Hamsuns Landstrykere. En ideologikritisk analyse.* Oslo: Gyldendal Norsk Forlag 26-29; 96-99.

Paa gjengrodde Stier

I 1949, mens retssagen mod ham stod på, så Hamsun i sin høje alder tilbage på sine oplevelser som ung mand i USA og disse minder kom også til at spille en væsentlig rolle i Hamsuns sidste bog *Paa gjengrodde Stier*. Jeg-fortælleren kaldes, akkurat som i den næsten 50 år ældre «Vagabonds Dage», for Nut (*Paa gjengrodde Stier* 125) og der foretages et kæmpespring tilbage i tiden, fra nedskrivningen i løbet af 1945-1948, til ungdomsårene i 1880'erne i USA, hvilket munder ud i det som Sjølyst-Jackson med rette betegner som: "a moving memory, or narrative fiction, as the writer is called back through his expiring perceptions to the site of migration, in rural America of the late-nineteenth century, cast adrift – and longing for home." (Sjølyst-Jackson 2010, 8)

Endnu en gang bekræfter Hamsun i *Paa gjengrodde Stier* betydningen af vagabondismen i sin selvforståelse og livsfilosofi. Da han er anbragt på et alderdomshjem i Grimstad, dukker under en skovtur for første gang vandringsmanden Martin op, som virker som en udspaltning af Hamsun selv (*Paa gjengrodde Stier* 25-32).³⁷ Og da de træffer hinanden igen er det som et gensyn med en gammel ven: "Det er ikke noget hemmelig eller kunstig mellem os, vi var gamle Kjendinger". (*Paa gjengrodde Stier* 85) Da de to mænd henimod bogens slutning tager afsked med hinanden, bekræftes dobbelteksponeringen også diskursivt:

Jaja, Martin, det var hyggelig at træffe dig igen, sier jeg og slaar Paraplyen sammen. Jeg har ofte tænkt paa dig, du er en tro Vandrør, du trænger saa lite, du bare vandrer. Saan er du. Skal vi træffes engang til, tror du? Jeg vil hindre en større Avsked og svarer ikke. (*Paa gjengrodde Stier* 89-90)

Med en parafrase af Hamsun-forskeren Harald S. Næss, der konkluderer at "Hamsuns dikterkarriere begynder og ender med hans beskrivelse av inntrykk fra den ny verden" (Næs 1969, 93), kan man med udgangspunkt i disse små stikprøver i forfatterskabet, også hævde at Hamsun, fra de første essays og fortællinger fra USA i 1880'erne over August-romanerne og frem til *Paa gjengrodde Stier* fra 1949, tematiserer en særlig (a)social eksistensform, som bruges til at indkredse en modernitetskritisk grundholdning. Denne kritiske position tager godt nok afsæt i oplevelserne i USA, men den inkorporeres i – og bæres frem af – en særlig mobil personlighedstype. For Hamsun hænger moderniteten således begrebsmæssigt nøje sammen med mobiliteten – både motorisk, kommunikativt og økonomisk – samtidig med at den mobile/moderne eksistensform peger på et behov for rumlig og tidsmæssig identitetsforankring, på individuelt og kollektivt niveau. Hamsuns vagabonder demonstrerer at bevægelighed, også på de sociale og psykologiske områder (f.eks. i form af omstillingsparathed og nytænkning), er en forudsætning for at kunne følge med i moderniteten, samtidig med at denne forudsætning undermineres af en modsatrettet tendens som også er en del af det moderne, der netop prioriterer tryghed, stabilitet og forudsigelighed. Den kreativitet som for eksempel præger Augustskikkelsen, fordømmes i det hamsunske univers fordi den kuldkaster det eksisterende, samtidig med at August "beundres [...] som den forteller- og skaperkraft han også utvilsomt er." (Rem 2004, 108)

Den hamsunske vagabond skaber sin egen identitet – dynamisk, egenhændig og kamæleonagtig – som en slags partisan, der bruger mobiliteten som våben for at sætte sig

---

³⁷ Jf.: Sjølyst-Jackson 2010, 147-148; Kittang 2011, 115-116.

til modværge mod en dominant kultur, der affejer mobile livsformer og nægter at tilskrive dem enhver form for positiv betydning. Peter Mortensen har formuleret dette komplekse forhold ganske præcist:

For a while during his 1880s “anarchist” phase, Hamsun [...] seems to have resisted the essentialist links between people and place prevalent in “arborescent” discourses of belonging (Deleuze and Guattari 17) and to have flirted with the notion that rootless migrancy and hybrid mingling could free up creative energies and open new vistas for human liberation. (Mortensen 2011, 235)

Slutbemærkninger

Nærværende artikels ambition var at afprøve hypotesen om, at vagabonden er et centralt talerør for Hamsuns tvetydige modernitetskritiske position. Og dertil har jeg håndplukket tre teksttyper fra tre faser i Hamsuns forfatterskab der viser vagabonden som en figuration, det vil sige en blanding af et motiv og en figur. I de undersøgte Hamsuntekster viser vagabonderne sig at være opfindsomme og selvstændige folk, der har lagt traditionelle værdier og familiemæssige forbindelser bag sig og som klarer sig på egen hånd i moderniteten. Men disse aktive iværksættere bevæger sig samtidig i et følelsesmæssigt tomrum, eftersom de ikke er i stand til at etablere dybere mellem-menneskelige forhold. I de undersøgte tekster er Hamsuns vagabonder oftest frigjorte, hvileløse, omflakkende individer, men i modsætning til hvad man ville forvente i lyset af den gængse forståelse af modernitetens traditionsløshed og progressive fremadrettethed, er Hamsuns romanpersoner fanget i modernitetens hamsterhjul. Hver gang de kaster sig over noget nyt, viser det sig at det nye – omsider – mislykkes, og hver gang slutter det med at de igen står på bare bund. I det hamsunske univers løber enhver form for fremskridt ud i sandet, og moderniteten bider sig selv i halen hvorved fortiden, uafvendeligt og cyklisk, vender tilbage. Man kunne – som Atle Kittang – sammenligne Hamsuns vagabond og specielt August, med Robert Musils manden uden egenskaber.³⁸

Som bl.a. Zygmunt Bauman har gjort opmærksom på er vagabonden en tvetydig skikkelse i moderniteten, der ofte bevæger sig lønligt under samfundskontrollens radar. Dermed er løsgænger/vagabonden en trussel imod den dominante kulturelle selvforståelse, der klart prioriterer stedbundne og kontrollérbare eksistensformer højere end dagdriveri og andre mobile praksisser. Det drejer sig altså ikke om en trussel imod eliten, men imod samfundsstrukturen som sådan og i så henseende er vagabondismen og anarkismen to sider af samme sag. Undtagelserne må så være rundrejsende erhvervs- og bankfolk, alskens missionærer samt turister, der godt nok alle er på vej, men som har hjemkomsten som rejsens endelige mål. Vagabonden derimod har intet andet øjemed end at klare dagen og vejen og – så meget som overhovedet muligt – undvige den eksisterende, samfundsordens statiske spændetrøje.³⁹

---

³⁸ Jf.: Kittang 2011, 116.

³⁹ I dag er de såkaldte digitale nomader en ny udgave af Hamsuns vagabonder, idet de ikke længere er bundet op på faste tidsmæssige og rummæssige forøjningspunkter, men bevæger sig online på må og få. Moderne vagabonder findes i mange forskellige udgaver, stadigvæk er der sociale nicher hvor resterne af traditionelle former for vagabonder overlever og desuden opstår der nye former, alt fra omvandrende håndværkere og højt uddannede professionelle specialister i serviceindustrien, til rygsækturister og den globaliserede økonomis driftige handelsrejsende.

What makes the vagabond so terrifying was his apparent freedom to move and so to escape the net of the previously locally based control. Worse than that, the movements of the vagabond were unpredictable; unlike the pilgrim or, for that matter, a nomad, the vagabond has no set destination. You do not know where he will move next, because he himself does not know or care much. (Bauman 2011, 30)

Det er dette program, som Knut Hamsun hele karrieren igennem tilsyneladende har været fascineret af og som er det råmateriale hans store romanfigurer er gjort af. Den hamsunske vagabond sprænger det moderne samfunds rammer, på godt og ondt, og fungerer som en u håndgribelig modernitetskritisk frihedskæmper. Man kan allerede iagttage forskellen mellem Hamsuns modernitets- og civilisationskritiske holdning på den ene side, og vagabondens og migrantens mobilitet på den anden side, i små diskursive signaler. Eksempelvis da en biperson i *Landstrykere* – godt nok i indirekte tale – slår fast at "[v]i stryker [sic] av Landet, det er ikke mere med det. Vi har faat Uroen i os og vi gir efter for Uroen, vi havner i Amerika allesammen, du selv kommer nok efter!" (*Landstrykere* I, 261) Her, i romanens første del, da "Amerikafeberen" har spredt sig for alvor i Polden, bruges begreberne "Amerikafarerne" og "utvandrerne" side om side,⁴⁰ hvorimod der i anden del sker en forskydning, der gør sig udslag i at den neutrale betegnelse "utvandrerne" bliver omvurderet til "landstrykere".⁴¹ Denne diskrete sproglige nuancering peger i retning af, at udvandrerne aldrig for alvor vil komme til at slå sig ned, men at de vil blive ved med at være 'rådløse' kastebolde for modernitetens u håndgribelighed og uforudsigelighed, netop fordi Amerika er indbegrebet af den mobile væremåde, hvor stilstand bliver opfattet som det første tegn på stagnation, tilbagegang og forfald. I den forstand har substantivet 'Amerika' hos Hamsun en langt mere udvidet, metonymisk betydning, der indebærer at ordet ikke blot betegner et geografisk sted, men især repræsenterer en bestemt social-kulturel samfundsformation, inklusive en særegen stemning og livsrytme, som Hamsun i øvrigt konsekvent omtaler nedsættende.

Ved siden af udvandrerne – der stikker halen mellem benene – er der så de 'ægte' vagabonder, dem der ikke rømmer (hjem)landet og blot ønsker at holde sig væk fra den dominante, kedelige samfundsorden. Og derfor er jeg ligesom Peter Sjølyst-Jackson overbevist om, at spiren til denne særlige vagabond-figuration i forfatterskabet blev lagt i de år, migranten Hamsun forgæves rejste frem og tilbage over Atlanten

Hamsun's writings remain highly marked by the experience of fragmentation, displacement, disorder [...] a *dislocated history of migration* inscribed into the grain of his literary texts. (Sjølyst-Jackson 2010, 3)

En interessant krølle på historien om Hamsun, vagabonder og moderniteten er, at der er i disse dage arbejdes på konkrete planer i Tyskland om, at arrangere en efterfølger for vagabonden-konferencen fra 1929, som denne artikel tog afsæt i.⁴² Så vidt vides vil Berlin i august 2020 være samlingsstedet for et nyt internationalt 'Landstrygerstævne'.⁴³ Hvis den aktuelle Covid-19 pandemi ikke kommer til at stikke en kæp i hjulet, kunne jeg godt

---

⁴⁰ Jf.: *Landstrykere* I, 280.

⁴¹ Jf.: *Landstrykere* II, 17.

⁴² Jf.: <http://www.taz.de/Vagabunden-Kongress/15596738/> (sidst åbnet: d. 21. juli 2020).

⁴³ Jf.: Se for et midlertidigt program: <https://vaga2020.de/> (sidst åbnet: d. 21. juli 2020).

forestille mig at man inviterede en eller to nulevende nordiske forfattere som stedfortrædere for Knut Hamsun. Og mon ikke norske Tomas Espedal (1961-) og danske Madame Nielsen (1963-) ville være to helt oplagte deltagere?

Bibliografi

- Anderson, Nels. 1923. *The Hobo. The Sociology of the Homeless Man*. Chicago: University of Chicago Press.
- Arestad, Sverre. 1970. «Hamsun and America». I *Norwegian-American Studies*, nr. 24, 1970: 148-192
- Bauman, Zygmunt. 2011. «From Pilgrim to Tourist – or a Short History of Identity». I *Questions of Cultural Identity*. Hall, Stuart & Paul du Gay. Sage. [online]
- Berman, Marshall. 1983. *All That is Solid Melts into Air: The Experience of Modernity*. London: Verso.
- Boethius. 1998. *The Consolation of Philosophy*. (Translated and Introduced by V.E. Watts with a Preface by Brian Keenan) London: The Folio Society.
- Chrxun, Christian; Karin Kerner & Klaus Trappmann. 1982. *Wohnsitz Nirgendwo. Vom Leben und Überleben auf der Strasse*. Berlin: Frölich & Kaufmann.
- Creswell, Tim. 1999. «Power and the Politics of Mobility: The Case of Female Tramps and Hobos». I *Transactions of the Institute of British Geographers*, 1999, vol. 24/2: 175-192.
- Cresswell, Tim. 2013. *The Tramp in America*. London: Reaktion Books.
- Current, Richard Nelson (red.). 2003. *Knut Hamsun Remembers America. Essays and Stories 1885-1949*. (Translated and edited by Richard Nelson Current) Columbia & London: University of Missouri Press. («Vagabond Days», 91-121).
- Dingstad, Ståle. 2003. *Hamsuns strategier. Realisme, humor og kynisme*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Dingstad, Ståle; Ylva Frøjd, Elisabeth Oxfeldt og Ellen Rees (red.). 2011. *Knut Hamsun: Transgression and Worlding*. Trondheim: Tapir Academic Press.
- Dingstad, Ståle; Thorstein Norheim og Ellen Rees (red.). 2014. *Kultur møter i nordisk samtids litteratur. Festschrift til Per Thomas Andersen*. Oslo: Novus.
- Fähnders, Walter (red.). 2007. *Nomadische Existenzen. Vagabondage und Boheme im Literatur und Kultur des 20. Jahrhunderts*. Essen: Klartext.
- Fähnders, Walter & Henning Zimpel (red.). 2009. *Die Epoche der Vagabunden. Texte und Bilder 1900-1945*. Essen: Klartext.
- Ferguson, Robert. 1987. *Enigma. The Life of Knut Hamsun*. New York: Farrar, Straus and Girrouz.
- Gotaas, Thor. 2001. *På loffen. Landstrykere og vagabonder langs norske landeveier*. Oslo: Spartacus forlag.
- Hamsun, Knut. 1889. *Fra det moderne Amerikas Aandsliv*. København: P.G. Philipsens Forlag.
- Hamsun, Knut. 1905. *Stridende Liv. Skildringer far Vesten og Østen*. København og Christiania: Gyldendal 115-187.
- Hamsun, Knut. 1919. *Sult*. Kristiania og København: Gyldendal.
- Hamsun, Knut. 1927. *Landstrykere I-II*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Hamsun, Knut. 1957. *Paa gjengrodde Stier*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Hamsun, Knut. 1990. «[Digterliv]». I *Edda*, nr. 2/90: 99-101.

- Hamsun, Knut. 1990. *Over Havet. Artikler, Reisebrev. Samlet, redigert og kommentert av Lars Frode Larsen*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Hamsun, Knut. 2009. *August. (Samlede verker, Bd. 14)* Oslo: Gyldendal.
- Kerbs, Diethardt (red.). 1986. *Vagabundenkongress – Stuttgart, Mai 1929*. Berlin: Dirk Nishen Verlag.
- Kern, Stephen. 1983. *The Culture of Time and Space 1880-1918*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Kittang, Atle. 1990. «Knut Hamsuns «Digterliv»». I *Edda*, nr. 2/90: 102-113.
- Kittang, Atle. 1996 (1984). *Luft, vind, ingenting. Hamsuns desillusjonsromaner frå Sult til Ringen sluttet*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Kittang, Atle. 2011. «Proto-Hamsun: Modernist and Critic of Modernity». I Dingstad, Ståle; Ylva Frøjd, Elisabeth Oxfeldt & Ellen Rees (red.). *Knut Hamsun: Transgression and Worlding*. Trondheim: Tapir Academic Press 105-118.
- König, Johann-Günther. 2013. *Zu Fuß. Eine Geschichte des Gehens*. Stuttgart: Reclam.
- Larsen, Lars Frode. 1998. *Den unge Hamsun 1859-1888*. Oslo: Schibsteds Forlag.
- Mortensen, Peter. 2011. ««Nu, vi flyder»: Knut Hamsun, Scandinavian Identitarian Discourse, and the Politics of Transatlantic Mobility». I *Knut Hamsun: Transgression and Worlding*. Dingstad, Ståle; Ylva Frøjd, Elisabeth Oxfeldt og Ellen Rees (red.). Trondheim: Tapir Academic Press 221-238.
- Nesby, Linda. 2008. En analyse av Knut Hamsuns romaner *Pan, Markens Grøde* og *Landstrykere* med utgangspunkt i kronotopbegrepet. PhD afhandling Universitetet i Tromsø.
- Næss, Harald S. 1967. «Knut Hamsun and America». I *Scandinavian Studies*, vol. 39, no. 4 (November 1967): 305-328.
- Næss, Harald S. 1969. *Knut Hamsun og Amerika*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Næss, Harald S. 2003. «Arbeidet med Knut Hamsuns Brev». I *Nordlit* 7 (1): 59-66.
- Rem, Tore. 2014. *Knut Hamsun. Reisen til Hitler*. Oslo: Cappelen Damm.
- Rolshoven, Johanna; Maria Maierhofer (red.). 2012. *Das Figurativ der Vagabondage. Kulturanalysen mobiler Lebensweisen*. Bielefeld: transcript Verlag.
- Rolshoven, Johanna. 2012. «Vagabondage: eine Denkfigur?». I *Das Figurativ der Vagabondage. Kulturanalysen mobiler Lebensweisen* Rolshoven, Johanna; Maria Maierhofer (red.). Bielefeld: transcript Verlag 9-29.
- Rottem, Øystein. 1978. *Knut Hamsuns Landstrykere. En ideologikritisk analyse*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Rottem, Øystein. 2002. *Hamsun og fantasiens triumf*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Simpson, Allen. 1973. *Knut Hamsuns Landstrykere*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Sjølyst-Jackson, Peter. 2010. *Troubling Legacies. Migration, Modernism and Fascism in the Case of Knut Hamsun*. London & New York: Continuum.
- Spicker, Friedemann. 1976. *Deutsche Wanderer-, Vagabunden- und Vagantenlyrik in den Jahren 1910-1933: Wege zum Heil, Straßen der Flucht*. Berlin: De Gruyter.
- Trappmann, Klaus. 1980. *Landstrasse, Kunden, Vagabunden*. Berlin: Gerhardt Verlag.
- Tveito, Finn. 2010. *Det vandrante mennesket*. Oslo: Novus forlag.
- Woodcock, George. 1975. *Anarchism. A History of Libertarian Ideas and Movements*. Harmondsworth: Penguin.
- Wærp, Henning Howlid. 2003. ««Aspene i utmarken». Om stedstap i Knut Hamsuns *Landstrykere* (1927) og *August* (1930)». I *Hamsun i Tromsø III. Rapport fra den 3.*

- internasjonale Hamsun-konferanse, 2003. "Tid og rom i Hamsuns prosa".* Arntzen, Even og Henning H. Wærp (red.). Hamarøy: Hamsun-Selskapet 149-170.
- Wærp, Henning Howlid. 2018. «*Hele livet en vandrer i naturen*». *Økokritiske lesninger i Knut Hamsuns forfatterskap*. Stamsund: Orkana Akademisk 2018.
- Žagar, Monika. 2009. *Knut Hamsun. The Dark Side of Literary Brilliance*. Seattle & London: University of Washington Press.
- Østby, Arvid. 1972. *Knut Hamsun en bibliografi*. Oslo: Norsk Gyldendal Forlag.

Forfatterbiografi

Prof. dr. Henk A. van der Liet, professor i nordisk sprog og litteratur ved Amsterdams Universitet. Underviser og forsker specielt i nyere dansk litteratur og har bidraget med en lang række forskningsartikler samt forfatterportrætter, bl.a. til standardværket *Danske digtere i det 20. århundrede* (2000-2002). I de senere år har han især beskæftiget sig med litterær mobilitet og vagabondisme samt Holger Drachmanns forfatterskab, senest i *Jeg er Hav – Holger Drachmann med pen og pensel*, Skagens Museer (2019). Han er desuden aktiv som kritiker og redaktør, bl.a. ved *Litteraturmagasinet Standart* og fagtidsskriftet *European Journal of Scandinavian Studies*.

Kontakt: H.A.vanderLiet@uva.nl